

Joseph E. Stiglitz, Columbia Üniversitesi'nde Profesör ve Nobel Ekonomi ödülü sahibidir. Son kitabı Serbest Düşüş: Serbest Piyasalar ve Küresel Ekonominin Batışı, yeni bir sonsöz ile kâğıt kapaklı olarak Ekim ayında yayımlandı.

JOSEPH E. STIGLITZ

Bazıları için **adalet**

Evlerinden tahliye edilen insanların çoğu mortgage borçlarını ödemiyorlardı ve çoğu durumda da onları sokağa atanların haklı gerekçeleri vardı. Ama **Amerikalıların adalete ortalamaya bakarak inanması gerekmiyor.** ABD adalet sisteminin daha fazlasına ihtiyacı var, bu talepleri yerine getirmek için de yöntemsel korumalar getirilmiş. Ancak bankalar bu yöntemsel korumalardan kaçınmak istiyor.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mortgage çöküntüsü, gelişmiş, medeni toplumların evrensel alamet-i farikası olan "hukukun üstünlüğü" hakkında derin sorular doğurdu. Hukuk kaidelerinin, zayıfı güçlüye karşı koruması ve herkese adil şekilde davranılmasını sağlaması gerekir. Hukuk, Amerika'da, sub-prime mortgage krizi sonrasında ikisini de yapmadı.

Hukuk kurallarının bir parçası, mülkiyet haklarının güvenliğidir. Örneğin evinizin borcu varsa, banka önceden belirlenmiş yasal işlemleri takip etmeden onu elinizden alamaz. Ancak Amerikalılar son hafta ve aylarda, borçları olmadığında bile evleri ellerinden alınan kişilere tanık oldu.

Kimi bankalara göre bu, kurunun yanında yaşın da yanması. 2008 ve 2009'daki tahmini 4 milyon kişiye ek olarak, milyonlarca Amerikalı daha evlerinden çıkmak zorunda. Aslına bakılırsa ipoteğin paraya çevrilmesinin hızı, hükümetin bir müdahalesi olmazsa, artacak. Konut balonunun şiştiği sırada, bankaların milyonlarca kötü kredi ortaya çıkarma yarışına eşlik eden kestirme yöntemler, eksik dokümantasyon ve aşırı sahtecilikler, çıkan karmaşanın temizlenme sürecini karmaşıklaştırdı.

Çoğu bankacıya göre bunlar yalnızca görmezden gelinecek ayrıntılar. Evlerinden tahliye edilen insanların çoğu mortgage borçlarını ödemiyorlardı ve

çoğu durumda da onları sokağa atanların haklı gerekçeleri vardı. Ama Amerikalıların adalete ortalamaya bakarak inanması gerekmiyor. Müebbet hapse mahkûm olanların çoğunun, o cezayı hak eden bir suç işlediğini söylemiyoruz. ABD adalet sisteminin daha fazlasına ihtiyacı var, bu talepleri yerine getirmek için de yöntemsel korumalar getirilmiş. Ancak bankalar bu yöntemsel korumalardan kaçınmak istiyor. Bunu yapmalarına izin verilmemesi gerekiyor. Kimilerine göre tüm bu durum, hukuk kurallarını (bu örnekte iflas mevzuatının) belli bir grup mülk sahibinin, başka bir grubun yerini alması için yasal bir mekanizma olarak kullanıldığı Rusya'da olanları hatırlatıyor. Rusya'da mahkemeler satın alınmış, belgelerde tahrifat yapılmış ve süreç pürüzsüz şekilde işlemişti.

AMERİKAN TARZI YOLSUZLUK

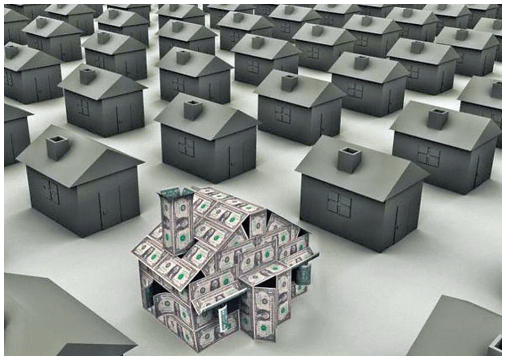
Amerika'da rüşvet alma pratiği, daha yüksek bir düzeyde. Belirli yargıçlar değil, kampanya destekleri ve lobicilik yoluyla, "Amerikan tarzı yolsuzluk" olarak adlandırılarak, yasaların kendileri satın alınıyor.

Bankaların ve mortgage şirketlerinin, en düşük eğitimli ve mali açıdan en az bilgilendirilmiş olanların, en yüksek fiyatlarla borçlandırılarak suistimal edildiği, yıkıcı kredi uygulamalarını yürüttüğü ve borçlulara muazzam riskler yüklediği yaygın bir şekilde biliniyor. Dürüst olmak gerekirse, bankalar, Goldman Sachs'ın yarattığı batmak için tasarlanmış menkul kıymetlerde olduğu gibi, mali açıdan daha bilgili olanlardan da yararlanmaya çalıştı. Fakat bankalar tüm siyasi güçlerini, eyaletlerin yıkıcı borçlandırma uygulamalarını azaltmaya yönelik yasalar çıkarmasını durdurmak için kullandı.

İnsanların borçlu oldukları parayı ödemeyecekleri açık hale geldiğinde, oyunun kuraları değişti. İflas kanunları, bir "kısmi kölelik" sistemi getirecek şekilde değiştirildi. Örneğin gelirinin % 100'ü kadar borcu olan bir kişi, ömrünün geri kalanında brüt (vergi öncesi) gelirinin % 25'ini bankaya teslim etmeye zorlanabilirdi. Çünkü banka, her yıl bu kişinin borcuna (örneğin % 30) faiz ekleyebilirdi. Sonunda, mortgage borçlusu kişi aslında fiilen çeyrek zamanlı olarak o banka için çalışmış olsa da, bankanın almış olduğunun çok daha fazlası kadar borçlu olacaktı.

Bu yeni iflas yasası çıktığında, hiç kimse sözleşmelerin kutsallığına müdahale edildiğinden şikâyetçi olmadı. Borçlular, borçlandıkları sırada, geri ödeme yükü çok ağırlaşırsa onlara yeni bir başlangıç yapmaları için şans veren, daha insancıl ve ekonomik olarak mantıklı bir iflas yasası vardı.

Bu bilgi, kredi verenlere, yalnızca geri ödeyebilecek olanları borçlandırmaları konusunda bir teşvik vermiş olmalıydı. Ama belki de kredi verenler, hükümet Cumhuriyetçilerin kontrolündeyken, kötü kredi verebileceklerini ve sonra yoksulları sıkıştırabilmelerini sağlayacak şekilde yasayı değiştirebileceklerini biliyordu.

ABD'deki her 4 mortgage'dan biri batık (anapara borcu evin değerinden daha yüksek) durumda iken, yıkıntıyla başa çıkmanın tek yolunun anaparayı (borçlu olunan miktar) zarar yazmak olduğu konusunda artan bir görüş birliği var. Amerika, şirket iflasında, borcun defter değerini düşürüp bir kısmını yeniden menkul kıymete dönüştürerek hızlı bir şekilde yeniden yapılanmasına izin veren, 11. Madde adında özel bir yönteme sahip.

İstihdamı ve büyümeyi korumak için işletmeleri ayakta tutmak önemli. Ancak aileleri ve toplumları sağlam tutmak da önemli. Yani Amerika'nın ev sahipleri için de bir 11. Madde'ye ihtiyacı var.

Kredi verenler, böyle bir yasanın, mülkiyet haklarını ihlal edeceğini söylüyor. Ancak kanun ve tüzüklerdeki hemen her değişiklik, birilerine, diğerlerinin aleyhine fayda sağlar. 2005 iflas yasası çıktığında, kredi verenler lehdar konumundaydı. Kanunun borçluların haklarını nasıl etkilediği konusunda hiç endişe duymamışlardı.

Artan eşitsizlik, kusurlu bir kampanya finansmanı sistemi ile birleşince, Amerika'nın hukuk sisteminin bir adalet komedisi haline gelme tehlikesini doğuruyor. Bazıları buna hâlâ "hukukun üstünlüğü" diyebilir, ancak bu, zayıf olanı güçlüye karşı koruyan bir hukuk kuralı olmayacak. Onun yerine, güçlünün zayıfı istismar etmesini sağlayacak.

Günümüz Amerikası'nda gururlu "herkes için adalet" iddiasının yerini, daha mütevazı olan "gücü yetenler için adalet" savı alıyor. Bana göre gücü yetenlerin sayısı da hızla düşüyor.

Günümüz Amerikası'nda gururlu "herkes için adalet" iddiasının yerini, daha mütevazı olan **"gücü yetenler için adalet"** savı alıyor. Bana göre gücü yetenlerin sayısı da hızla düşüyor.

Telif Hakkı: Project Syndicate, 2010.
www.project-syndicate.org